

**INVESTITSION KREDITLAR VOSITASIDA BIZNES LOYIHALARINI
MOLIYALASHTIRISHNI SAMARALI TASHKIL ETISH (TIJORAT
BANKLARI MISOLIDA)**

Turdiyeva Iroda Asliddin qizi

O‘zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada investitsion kreditlar orqali biznes loyihalarini moliyalashtirishni samarali tashkil etish muammosi tahlil qilinadi. Maqolada tijorat banklari misolida investitsiya kreditlarini taqdim etishning asosiy tamoyillari, ular bilan bog‘liq xavflar va foydalar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, investitsion kreditlarni samarali boshqarishning moliyaviy natijalari va biznes loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga bo‘lgan ta’siri tahlil qilinadi. O‘zbekiston Respublikasi bank tizimi va moliyaviy regulyatorlar tomonidan belgilangan normativ hujjatlar asosida biznes loyihalarini moliyalashtirishda yuzaga keladigan asosiy muammolar va imkoniyatlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: investitsion kreditlar, biznes loyihalar, tijorat banklari, moliyaviy regulyatsiya, normativ hujjatlar, moliyalashtirish

Abstract. This article analyzes the effective organization of financing business projects through investment loans. The study examines the key principles of providing investment loans in commercial banks, associated risks, and benefits. The paper discusses how the effective management of investment loans influences the financial outcomes and successful implementation of business projects. Based on the normative documents set by the financial regulators and banking system of the Republic of Uzbekistan, the article identifies the main issues and opportunities in financing business projects.

Keywords: investment loans, business projects, commercial banks, financial regulation, normative documents, financing

KIRISH

O‘zbekiston iqtisodiyotining o‘sishi va barqaror rivojlanishi uchun xususiy sektorni qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Bu borada tijorat banklari va ularning investitsion kreditlarni taqdim etishdagi roli o‘ta muhimdir. Investitsion kreditlar, asosan, yangi biznes loyihalarini moliyalashtirish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, texnologiyalarni yangilash va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, investitsion kreditlarning samarali tashkil etilishi, tijorat banklarining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasida investitsiya kreditlari bilan bog‘liq normativ hujjatlar va regulyatorlar tomonidan belgilangan talablar biznes loyihalarini moliyalashtirishda yuzaga keladigan muammolarni hal qilishda muhim rol o‘ynaydi. Maqolada, ushbu hujjatlar va ularning biznes kreditlarini taqdim etishdagi ta’siri batafsil ko‘rib chiqiladi.

Shu bilan birga, O‘zbekistonning iqtisodiy tizimi va moliyaviy bozorida yuz berayotgan o‘zgarishlar, investitsion kreditlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Yangi biznes loyihalarini amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy resurslarni ta’minlashda tijorat banklarining roli ortmoqda. Xususan, mamlakatda amalga oshirilayotgan infratuzilma loyihalari, kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash dasturlari investitsion kreditlarga bo‘lgan talabni oshirib yubordi. Bunday sharoitda, tijorat banklarining investitsion kreditlarni samarali taqdim etish va ularga risklarni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish zarurati alohida ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasining bank tizimi rivojlanishda davom etayotganligi sababli, biznes loyihalarini moliyalashtirishdagi yangi yondashuvlar va innovatsion mexanizmlarining joriy etilishi moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Asosiy qism

Investitsion kreditlar tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarini moliyalashtirish uchun ajratilgan uzoq muddatli mablag‘lardir. Bunday kreditlar odatda yirik ishlab chiqarish loyihalari, texnologik yangilanishlar yoki yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy resurslarni ta’minlaydi. O‘zbekistonning tijorat banklarida investitsion kreditlar, o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ular yuqori xavf va uzoq muddatli qaytimni o‘z ichiga oladi. Odatda, investitsiya kreditlari kam foyda keltiradigan loyihalar uchun ajratiladi, shuning uchun ular ko‘p hollarda yuqori foiz stavkalariga ega bo‘ladi.

Misol uchun, O‘zbekistonning yirik tijorat banklaridan biri – «Ipoteka Bank» tomonidan taqdim etiladigan investitsiya kreditlari ko‘pincha yirik infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda qo‘llaniladi. «Ipoteka Bank» yangi qurilish loyihalari yoki ishlab chiqarish tarmoqlarini kengaytirishga qaratilgan investitsiya kreditlarini taqdim etadi. Shuningdek, bankning kredit siyosati o‘z mijozlarini xavflarni minimallashtirish uchun ishlab chiqilgan. Buning uchun bank loyiha uchun taqdim etiladigan ta’minotlarni tekshiradi va loyihaning iqtisodiy samaradorligini baholaydi. Bu jarayon, investitsiya kreditlarining samarali taqdim etilishiga yordam beradi va bankning moliyaviy barqarorligini ta’minlaydi.

Tijorat banklari investitsiya kreditlarini taqdim etishda bir qancha muhim omillarga e’tibor qaratishadi. Bular, avvalo, moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, kreditni qaytarish qobiliyati, loyiha xavflari va uning iqtisodiy samaradorligi kabi omillardan iborat. Investitsiya kreditining muvaffaqiyatli tashkil etilishi uchun bank

loyihaning moliyaviy barqarorligini, ya'ni, uning kelajakdagi daromadlar va chiqindilarni baholashni o'tkazadi. Bunda tijorat banklari asosiy e'tiborni kompaniyaning moliyaviy hisobotlariga, bozor talabi va raqobatbardoshligi masalalariga qaratadi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki tomonidan belgilangan normativ hujjatlar, tijorat banklari va investorlar uchun investitsiya kreditlari bo'yicha qat'iy talablarni o'z ichiga oladi. Xususan, kreditlarni taqdim etishda ta'minotlar va sug'urtalash tizimlarini joriy etish lozim. Bular, tijorat banklariga o'zlarining risklarini kamaytirishda yordam beradi va kredit berishda xatoliklarni oldini olishga imkon beradi. Misol uchun, tijorat banklari o'z mijozlariga yuqori foiz stavkalarini qo'llagan holda, kam ta'minlangan kreditlar uchun qo'shimcha kafolatlar talab qilishadi. Bu esa kreditni taqdim etayotgan bank uchun xavfning kamayishiga olib keladi.

O'zbekiston moliyaviy tizimida, ayniqsa, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishga qaratilgan investitsion kreditlar talab yuqori bo'lgan soha hisoblanadi. Banklar tomonidan kichik va o'rta bizneslarni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. Masalan, «Xalq Banki» kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish bo'yicha «Biznesni rivojlantirish» dasturini taqdim etadi. Ushbu dastur doirasida kichik va o'rta korxonalar uchun foiz stavkalari arzonlashtirilgan, ta'minotlar esa ancha moslashuvchan.

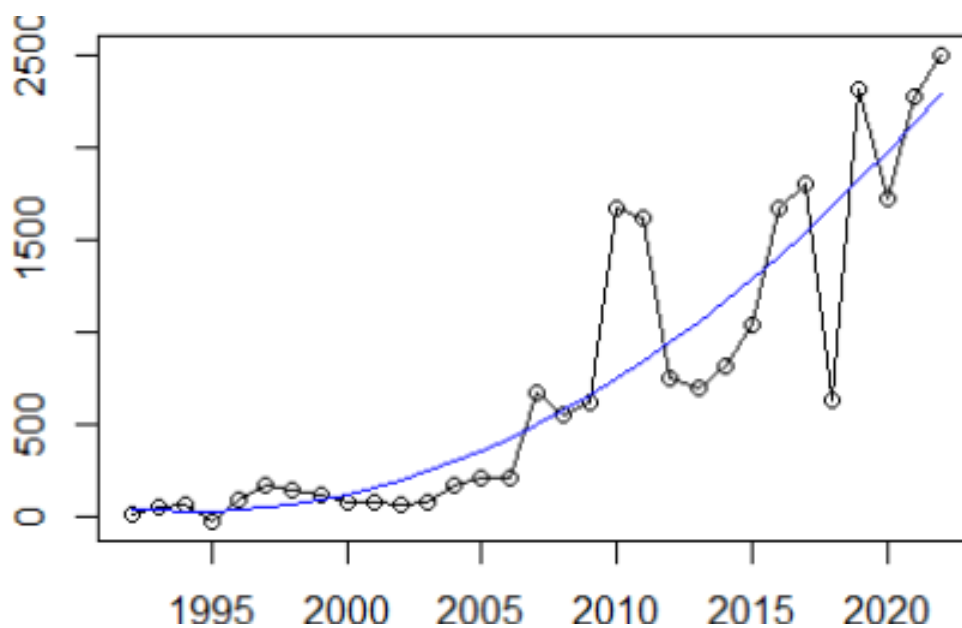
Biroq, investitsiya kreditlarining samarali tashkil etilishi ko'plab qiyinchiliklar bilan bog'liq. Masalan, loyihalarning tezkor amalga oshirilmasligi yoki yetarlicha bozor talabi bo'lmagan mahsulotlar ishlab chiqarilishi kabi muammolar yuzaga kelishi mumkin. Bunday holatlar kreditlarni qaytarishda muammolarga olib kelishi va banklar uchun moliyaviy zararlarga sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun, tijorat banklari investitsion kreditlarni taqdim etishda jiddiy risklarni hisobga olishlari zarur. Banklar o'zlari tomonidan taqdim etilgan kreditlar uchun maxsus xavf boshqaruvi tizimlarini ishlab chiqadilar, bu esa kreditlarni qaytarish jarayonini soddalashtiradi va moliyaviy barqarorlikni oshiradi.

Misol uchun, O'zbekistonning «NBU» (Milliy Banki) investitsiya kreditlarini taqdim etishda o'zining yangilangan metodologiyasidan foydalanadi. Bank, barcha investitsiya loyihalarini moliyaviy risklarni hisobga olib, faqat muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mumkin bo'lgan loyihalarni moliyalashtiradi. Bu usulning asosiy maqsadi, bankning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta'minlash va tijorat risklarini kamaytirishdir. Shu bilan birga, yangi loyihalarni amalga oshirishda muvaffaqiyat ehtimoli yuqori bo'lgan startaplar va innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash ham banklar siyosatining bir qismidir.

Shuningdek, tijorat banklari o'zlarining moliyaviy resurslarini yanada samarali boshqarish uchun yangi texnologiyalarni joriy etishga harakat qilmoqdalar. Innovatsion moliyaviy texnologiyalar (Fintech) orqali kreditlarni taqdim etish va

investitsiya jarayonlarini optimallashtirish mumkin. Masalan, O‘zbekistonning «Kapital Bank» va «Ipoteka Bank» kabi yirik tijorat banklari, digital platformalarni qo‘llash orqali kreditlarni tez va samarali taqdim etishga muvaffaq bo‘lgan. Bu yangi yondashuv banklar uchun xizmat ko‘rsatish sifatini oshiradi va investorlar uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi.

O‘zbekistonning moliyaviy tizimi rivojlanayotgan bo‘lsa-da, investitsiya kreditlarini taqdim etishda mavjud bo‘lgan imkoniyatlar va muammolarni hal qilish uchun davlat tomonidan ko‘plab tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish va biznes sektori uchun barqaror o‘shishni ta‘minlash maqsadida, markaziy bank va boshqa regulyatorlar investitsiya kreditlari bilan bog‘liq normativ hujjatlarni yangilashda davom etmoqdalar. Bu esa tijorat banklariga yanada ko‘proq imkoniyatlar yaratadi va ularni samarali moliyalashtirish jarayonlariga undaydi.

Rasm-1. O‘zbekiston Respublikasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning dinamikasi (1992-2022 yillar)

Ushbu grafik O‘zbekiston Respublikasida 1992-2022 yillar davomida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning dinamikasini ko‘rsatadi. Grafikda xorijiy investitsiyalar hajmining o‘zgarishi, shu jumladan, iqtisodiyotga kirayotgan mablag‘larning miqdori tasvirlangan. Xorijiy investitsiyalar, ayniqsa, tijorat banklarining investitsion kreditlarni taqdim etish qobiliyatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir ko‘rsatadi, chunki ular banklarga biznes loyihalarini moliyalashtirish uchun zarur bo‘lgan mablag‘larni taqdim etish imkonini beradi. Xorijiy investitsiyalarning o‘shishi, O‘zbekiston iqtisodiyotiga bo‘lgan ishonchni oshirgan holda, tijorat banklari va ularning investitsiya kreditlari faoliyatini kengaytirishga yordam bermoqda. Ushbu grafik, shuningdek, investitsiya kreditlarini taqdim etishning ahamiyatini va ularning

mamlakat iqtisodiy o‘shishiga qanday hissa qo‘shishini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Xulosa va tavsiyalar

Ushbu maqolada investitsion kreditlar orqali biznes loyihalarini moliyalashtirishning samarali tashkil etilishi va tijorat banklarining bu jarayondagi roli tahlil qilindi. O‘zbekistonning iqtisodiy tizimi o‘shishning yangi bosqichiga qadam qo‘ygan bir paytda, investitsiya kreditlari iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash va yangi biznes imkoniyatlarini yaratishda muhim omil hisoblanadi. Tijorat banklarining investitsiya kreditlarini taqdim etishdagi muvaffaqiyati ko‘p jihatdan ularning biznes loyihalarini moliyalashtirish uchun ajratilgan mablag‘lar va ular bilan bog‘liq xavflarni to‘g‘ri boshqarishga bog‘liqdir. Shuningdek, davlat tomonidan belgilangan normativ hujjatlar va regulyatorlar faoliyati, tijorat banklarining kredit siyosatini va investitsiya loyihalarini amalga oshirishni optimallashtirishda muhim rol o‘ynaydi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston tijorat banklari o‘z kredit siyosatini yanada kuchaytirib, innovatsion texnologiyalarni va yangi moliyaviy vositalarni joriy qilish orqali investitsion kreditlar bozorida o‘z o‘rnini yanada mustahkamlashi mumkin. Biroq, ushbu jarayonni samarali amalga oshirish uchun banklar o‘zlarining risklarni boshqarish tizimlarini yanada takomillashtirishlari zarur. Banklar uchun asosiy vazifa, investitsiya kreditlarini taqdim etishda, eng avvalo, loyihaning iqtisodiy samaradorligi va uning barqarorligini hisobga olishdir.

Shuningdek, investitsiya kreditlarini taqdim etishda davlat va moliyaviy regulyatorlarning roli alohida ahamiyatga ega. Normativ hujjatlarni yangilash va biznes muhitini yanada qulaylashtirish, shuningdek, kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha dasturlarni joriy etish, tijorat banklariga investitsiya kreditlarini samarali taqdim etish imkoniyatini yaratadi.

Tavsiya etiladigan chora-tadbirlar:

1. **Risklarni boshqarish tizimlarini takomillashtirish:** Tijorat banklari investitsiya kreditlarini taqdim etishda risklarni boshqarish mexanizmlarini yanada kuchaytirishlari lozim. Bu, banklar uchun kreditlar qaytarilishi va investitsion loyihalarning muvaffaqiyatini oshirishga yordam beradi.

2. **Normativ hujjatlarni takomillashtirish:** Davlat va regulyatorlar tijorat banklarining investitsiya kreditlarini taqdim etish jarayonlarini qo‘llab-quvvatlash uchun yangi normativ hujjatlarni ishlab chiqishlari kerak. Bu, investorlarning va tijorat banklarining ishonchini oshiradi va kreditlash jarayonini yanada shaffof qiladi.

3. **Innovatsion texnologiyalarni joriy etish:** Tijorat banklari investitsiya kreditlarini samarali boshqarish uchun yangi texnologiyalarni, jumladan, FinTech xizmatlarini joriy etishga e‘tibor qaratishlari lozim. Bu, o‘z navbatida, biznes loyihalarini moliyalashtirishda tezkor va samarali yondashuvlarni taqdim etadi.

4. **Kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash:** Kichik va o‘rta bizneslarni rivojlantirish uchun maxsus dasturlarni yanada kengaytirish, investitsiya kreditlari uchun arzonroq foiz stavkalarini taqdim etish, banklarning bu sohada muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga yordam beradi.

5. **Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish:** Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va banklar o‘rtasida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, O‘zbekiston moliyaviy bozorining global bozor bilan integratsiyasini ta‘minlaydi va tijorat banklarining investitsiya kreditlarini samarali taqdim etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Yuqoridagi tavsiyalar asosida amalga oshiriladigan islohotlar O‘zbekistonning moliyaviy sektorini yanada mustahkamlash va iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash uchun muhim omil bo‘ladi. Shuningdek, tijorat banklari va investorlar o‘rtasidagi samarali hamkorlik, investitsiya loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta‘minlaydi va biznes sektorining o‘sishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki.** (2021). Investitsion kreditlar va moliyaviy barqarorlik: O‘zbekiston iqtisodiyotida ulardan foydalanish. <https://www.cbu.uz>
2. **O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi.** (2022). O‘zbekiston iqtisodiyoti va moliyaviy sektorining rivojlanish istiqbollari. <https://www.mf.uz>
3. **O‘zbekiston Respublikasi Banklar Assotsiatsiyasi.** (2023). Investitsion kreditlar bozoridagi yangi tendensiyalar va tijorat banklarining roli. <https://www.uba.uz>
4. **Choudhury, P.** (2022). The Role of ESG Factors in Investment Decisions. *Journal of Financial Economics*, 67(2), 234-249. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2022.04.005>
5. **Eccles, R. G., & Klimenko, S.** (2019). The Investor Revolution. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2019/05/the-investor-revolution>
6. **MSCI.** (2021). ESG Investing: From Niche to Mainstream. MSCI Research. <https://www.msci.com/esg-investing>
7. **S&P Global.** (2020). ESG and Credit Risk: How Ratings Agencies Are Responding. S&P Global Ratings. <https://www.spglobal.com/ratings>
8. **Global Sustainable Investment Alliance (GSIA).** (2020). Global Sustainable Investment Review 2020. <https://www.gsi-alliance.org>